

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Верховного Суду
щодо процесуальних витрат
(актуальна практика)

ЗМІСТ

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ	4
II. ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ	7
1. Витрати на правову допомогу (ст. 120 КПК)	7
2. Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ст. 121 КПК).....	12
3. Витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ст. 122 КПК)	14
III. РОЗПОДІЛ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ	15
1. Розподіл процесуальних витрат у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження	15
2. Розподіл процесуальних витрат у разі закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від підтримання обвинувачення	23
3. Розподіл процесуальних витрат у разі закриття кримінального провадження у зв'язку з втратою чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння	24
4. Розподіл процесуальних витрат у разі, коли у вчиненні кримінального правопорушення визнано винними декількох осіб	24
5. Розподіл процесуальних витрат, пов'язаних з правовою допомогою	25
IV. ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗПОДІЛУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ	27

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВС	Верховний Суд
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ЗУ	Закон України
КК	Кримінальний кодекс України
ККС ВС	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КСУ	Конституційний Суд України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
ОП ККС ВС	об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс України

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИТРАТИ

Чи може питання про розподіл судових витрат вирішуватися під час судового розгляду кримінального провадження у порядку, визначеному нормами КПК щодо цивільного позову?

ВП ВС про правову природу процесуальних витрат у кримінальному провадженні зазначила таке.

Статтею 118 КПК встановлено, що процесуальні витрати складаються із:

- 1) витрат на правову допомогу;
- 2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- 3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- 4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів.

Тобто положення, які стосуються процесуальних витрат, регламентовані главою 8 КПК. Натомість положення, які стосуються цивільного позову, визначені главою 9 КПК. Це свідчить про різну правову природу процесуальних витрат та шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням.

Процесуальні витрати виникають та пов'язані зі здійсненням кримінального провадження, є матеріальними витратами органів досудового розслідування, прокуратури, суду та інших учасників кримінального провадження. Натомість шкода у кримінальному провадженні пов'язана не з процесуальними відносинами, а з матеріально-правовими – вчиненням кримінального правопорушення чи іншого суспільно-небезпечного діяння.

Постанова ВП ВС від 17.06.2020 у справі № 598/1781/17 (провадження № 13-47кc20) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

У разі невирішення питань про розподіл процесуальних витрат під час судового розгляду кримінального провадження чи можливо його вирішити в порядку цивільного судочинства?

Відповідно до ч. 1 ст. 128 КПК особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

У справі № 462/6473/16-ц ВП ВС зазначила, що питання про розподіл процесуальних витрат за результатами судового розгляду у кримінальному провадженні вирішується у тій справі, в якій вони були понесені, за правилами КПК. Якщо це питання не було вирішене судом, сторони кримінального провадження, свідок, експерт, спеціаліст і перекладач мають можливість

оскаржити в цій частині ухвалене у справі судове рішення в апеляційному та касаційному порядку. А тому такі витрати не можуть бути стягнуті з обвинуваченого за позовом, поданим за правилами цивільного судочинства.

Як убачається із наведеного, у постанові від 21.11.2018 (справа № 462/6473/16-ц, провадження № 14-400цс18) ВП ВС не вирішувала спір, який виник щодо цивільного позову у кримінальному провадженні, та не висловлювалася щодо порядку розгляду цивільного позову. Тобто висновків про неможливість розгляду питання щодо цивільного позову у порядку цивільного судочинства ВП ВС не робила. Натомість наведена справа та висновки у ній стосуються виключно питання розподілу процесуальних витрат у кримінальному провадженні.

ВП ВС вирішила, що процесуальні витрати, понесені у кримінальному провадженні, не є збитками, що можуть бути стягнуті шляхом подання цивільного позову до обвинуваченого. Такі витрати повинні бути розподілені судом у межах розгляду того кримінального провадження, у ході розгляду якого вони виникли.

Постанова ВП ВС від 17.06.2020 у справі № 598/1781/17 (провадження № 13-47кц20) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

Чи може суд вирішити питання про розподіл процесуальних витрат у рішенні в формі ухвали, наприклад, у разі закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК)?

Частиною 1 ст. 124 КПК встановлено, що у разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати.

Частиною 1 ст. 126 КПК визначено, що суд вирішує питання щодо процесуальних витрат у вирoku суду або ухвалою.

ВП ВС дійшла висновку, що кримінальний процесуальний закон не обмежує можливість вирішення питання розподілу процесуальних витрат, зокрема витрат на правову допомогу, виключно обвинувальним вирком.

Суд повинен вирішити питання про розподіл процесуальних витрат у будь-якому рішенні, яким завершується розгляд кримінального провадження по суті. Очевидно, що, звільняючи особу від кримінальної відповідальності, суд або суддя має вирішити питання про скасування чи зміну запобіжного заходу, речові докази, розподіл процесуальних витрат тощо. Таким чином, ВП ВС вважає, що це питання може бути вирішене й ухвалою суду.

Нормами КПК встановлено, що, ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити питання про розподіл процесуальних витрат (п. 13 ч. 1 ст. 368, ч. 4 ст. 374 КПК). Оскільки ст. 126 КПК визначено, що означене питання може бути вирішено й ухвалою суду, ВП ВС робить висновок, що у випадку заявлення учасниками кримінального провадження клопотання про компенсацію процесуальних витрат суд, ухвалюючи остаточне рішення за результатами розгляду кримінального

провадження (вирок або ухвалу), вирішує питання щодо розподілу процесуальних витрат.

Потерпілий від кримінального правопорушення має право клопотати перед судом про визначення грошового розміру процесуальних витрат, які повинні бути йому компенсовані. Таке право залишається у потерпілого незалежно від того, чи розгляд кримінального провадження завершено винесенням обвинувального вироку або ж ухвали про закриття кримінального провадження.

Постанова ВП ВС від 17.06.2020 у справі № 598/1781/17 (провадження № 13-47кц20) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

Чи є істотним порушенням вимог КПК залишення без розгляду питання про розподіл процесуальних витрат?

ВП ВС вважає, що невирішення питання про розподіл процесуальних витрат судами першої або ж апеляційної інстанцій не може бути підставою для скасування судового рішення у зв'язку із істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Залишення без розгляду питання про розподіл процесуальних витрат не є істотним порушенням вимог КПК, не впливає на вирішення питання кримінально-правової кваліфікації, доведеності винуватості, призначення покарання та не може бути єдиною підставою для скасування прийнятих судових рішень.

Водночас ВП ВС вважає, що потерпілий може повторно звернутися із відповідним клопотанням до суду першої інстанції з метою вирішення питання про розподіл процесуальних витрат, які мали бути вирішені судом під час прийняття остаточного рішення у кримінальному провадженні (у цьому випадку – ухвали про закриття кримінального провадження).

Відповідно до ч. 5 ст. 534 КПК процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноособово, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Оскільки інші питання, пов'язані з виконанням вироку, вирішує суд, який ухвалив такий вирок (п. 4 ч. 2 ст. 539 КПК), то й питання, які підлягали вирішенню ухвалою суду, повинні бути вирішені судом, який виніс таку ухвалу.

Постанова ВП ВС від 17.06.2020 у справі № 598/1781/17 (провадження № 13-47кц20) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

ОП ККС узагальнено сформулювала загальні позиції ВС щодо вирішення питання про розподіл процесуальних витрат таким чином:

- питання про розподіл процесуальних витрат має бути вирішено при ухваленні будь-якого рішення, яким закінчується розгляд справи, у тому числі рішенні про звільнення від кримінальної відповідальності;
- процесуальні витрати не можуть бути відшкодовані в порядку цивільного судочинства і, таким чином, правила ч.7 ст.128 КПК, які дають

можливість пред'явити позов у разі залишення його без розгляду, не поширюються на процесуальні витрати;

- витрати органів досудового розслідування не можуть бути стягнуті з особи, звільненої від відповідальності.

Постанова ОП ККС ВС від 02.12.2024 у справі № 686/1699/20 (провадження № 51-2680кмо21)
– <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123659145>.

II. ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

1. Витрати на правову допомогу (ст. 120 КПК)

У провадженні, що розглядається, потерпіла висловлює свою незгоду із залишенням без розгляду її заяви про стягнення саме витрат на правову допомогу.

Положення, які стосуються процесуальних витрат, регламентовані главою 8 КПК. Процесуальні витрати виникають та пов'язані зі здійсненням кримінального провадження, є матеріальними витратами органів досудового розслідування, прокуратури, суду та інших учасників кримінального провадження.

У цьому провадженні йдеться про вирішення питання, пов'язаного із процесуальними витратами у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження, а не у зв'язку з вирішенням цивільного позову. При цьому процесуальні витрати, понесені у кримінальному провадженні, не є збитками, що можуть бути стягнуті шляхом подання цивільного позову до обвинуваченого. Такі витрати повинні бути розподілені судом у межах розгляду того кримінального провадження, у ході розгляду якого вони виникли.

Таким чином, оскільки це питання може вирішити відповідно до положень ч. 5 ст. 534 КПК суд, який прийняв остаточне рішення у кримінальному провадженні без вирішення питання про розподіл процесуальних витрат, потерпіла може повторно звернутися із відповідним клопотанням до суду першої інстанції, який постановив ухвалу про звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 125 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності та закриття кримінальне провадження щодо неї.

Постанова ОП ККС ВС від 05.04.2021 у справі № 328/1109/19 (провадження № 51-5464кмо20)
– <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96179766>.

Захисник стверджував, що подана потерпілим заява про збільшення та уточнення позовних вимог не передбачена КПК, не відповідає вимогам ст. 128

цього Кодексу оскільки цивільний позов пред'являється до початку судового розгляду.

Як випливає з матеріалів кримінального провадження позовну заяву про відшкодування майнової та моральної шкоди було подано у строк, визначений ч. 1 ст. 128 КПК, а саме до початку судового розгляду. Що стосується заяви про збільшення та уточнення позовних вимог, як її було названо потерпілим, то у ній вимоги щодо відшкодування майнової та моральної шкоди залишилися незмінними, тобто у тому ж розмірі, що і в позовній заяві, поданій до початку судового розгляду. А зазначення в цій заяві іншого розміру витрат на правову допомогу не є зміною розміру вимог за цивільним позовом про відшкодування шкоди, завданої злочином, оскільки такі витрати є одним з видів процесуальних витрат, вирішення питання щодо яких, як було зазначено вище, врегульовано положеннями глави 8 КПК.

Постанова колегії суддів і судової палати ККС ВС від 05.08.2020 у справі № 753/10028/18 – (провадження № 51-121км20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906049>.

Представник потерпілого стверджував про неправильне вирішення судом питання про стягнення витрат на правову допомогу та просив стягнути із засудженого на користь потерпілого понесені судові витрати, пов'язані з правовою допомогою в суді першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

При визначенні суми відшкодування суд має виходити з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану сторін (п. 21 додаткової постанови ВП ВС від 19.02.2020 у справі № 755/9215/15-ц).

Тобто, вирішуючи питання про відшкодування витрат на професійну правову допомогу, суд має пересвідчитись, що заявлені витрати є співмірними зі складністю провадження, а наданий адвокатом обсяг послуг і витрачений час на надання таких послуг відповідають критерію реальності таких витрат. Також суд має врахувати розумність розміру витрат на професійну правову допомогу та чи не буде їх стягнення становити надмірний тягар для іншої сторони.

Вирішуючи питання про відшкодування витрат на професійну правову допомогу, суд має враховувати: складність справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); час, витрачений адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); обсяг наданих адвокатом послуг і виконаних робіт; ціну позову та/або значення справи для сторони.

Обов'язковим переліком документів, які підтверджують витрати на професійну правову допомогу, незалежно від юрисдикції спору є: договір про надання правової допомоги; розрахунок наданих послуг з їх

детальним описом; документи, що свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги, оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з позначкою банку або інший банківський документ, касові чеки тощо).

КПК не встановлює чіткого переліку доказів, які необхідно надати суду на підтвердження понесених витрат на професійну правову допомогу, однак зобов'язує надати докази на підтвердження розміру процесуальних витрат, у тому числі на правову допомогу, що входить до предмета доказування в кримінальному провадженні. Залишення судом без розгляду вимоги представника потерпілого про стягнення витрат на правову допомогу, понесених за час судового провадження, не є істотним порушенням вимог КПК, оскільки не впливає на вирішення питання щодо кримінально-правової кваліфікації, доведеності винуватості, призначення покарання та не може бути єдиною підставою для скасування чи зміни ухвалених судових рішень.

Проте представник потерпілого не надав жодного розрахунку вартості правових послуг, що підтверджують обсяг, вартість наданих послуг або витрати адвоката, необхідні для надання правової допомоги в цьому кримінальному провадженні, з урахуванням критеріїв дійсних адвокатських витрат, їх необхідності та розумності.

Інформація, яка міститься в акті приймання правової (правничої) допомоги, зокрема перелік наданих послуг та фіксований розмір гонорару, не може вважатися тим розрахунком (детальним описом робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат часу щодо кожного з видів робіт, необхідних для надання правничої допомоги), подання якого є необхідною умовою для стягнення витрат на професійну правничу допомогу. Неподання стороною, на користь якої ухвалено судові рішення, розрахунку (детального опису робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат часу щодо кожного з виду робіт, необхідних для надання правничої допомоги) позбавляє іншу сторону можливості спростовувати ймовірну неспівмірність витрат на професійну правничу допомогу.

Крім того, долучену адвокатом квитанція про сплату 7 000 грн за складання касаційної скарги не можна визнати належним доказом на підтвердження заявленої у касаційній скаргі вимоги, оскільки вона не оформлена у встановленому законом порядку та з її змісту неможливо встановити, хто саме сплатив указану суму.

За таких обставин ККС не знаходить підстав для задоволення указаних вимог представника потерпілого.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.10.2022 у справі № 753/10228/20 (провадження № 51-5868км21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251798>.

Аналогічна правова позиція: постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 15.05.2024 у справі № 129/2809/19 (провадження № 51-7059км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168560>.

Потерпілий та його представники стверджують, що висновки судів про недоведеність понесення потерпілою стороною витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, є безпідставними та спростовуються наявним в матеріалах кримінального провадження додатком до договору, який підтверджує оплату правової допомоги.

Для визначення розміру процесуальних витрат на правову допомогу, що підлягають відшкодуванню, крім договору про надання правової допомоги, особа має надати і оригінали документів, які підтверджують ці витрати, а також процесуально підтвердити надання правових послуг, складений процесуальний документ, вчинення процесуальної дії чи ознайомлення з процесуальними документами тощо.

Підстави для задоволення позовних вимог законного представника потерпілого про відшкодування витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, відсутні, оскільки до позовної заяви законним представником потерпілого, окрім договору про надання правової допомоги і додатка, де вказана сума гонорару адвоката, інших належних документів, квитанцій про оплату, які б підтверджували обґрунтованість понесених витрат потерпілим за надання правової допомоги адвокатом, в тому числі і щодо опису виконаних робіт потерпілим або його представниками не надано.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 06.10.2022 у справі № 554/1940/20 (провадження № 51-5524км21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106708385>.

Аналогічна правова позиція: постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 18.12.2023 у справі №742/1995/21 (провадження № 51-5836км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115860942>.

Захисник стверджував, що суд безпідставно задовольнив позов потерпілого в частині відшкодування витрат на правову допомогу, оскільки частину суми потерпілий просив стягнути за роботу адвоката.

Правовою підставою відшкодування витрат на правову допомогу є договір, укладений між потерпілим та адвокатом-представником, а також документи, що свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги, оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження). Отже, для визначення розміру

процесуальних витрат на правову допомогу, що підлягають відшкодуванню, крім договору про надання правової допомоги, особа має надати і оригінали документів, які підтверджують ці витрати, а також процесуально підтвердити надання правових послуг (складений процесуальний документ, вчинена процесуальна дія (участь у слідчих (розшукових) діях чи ознайомлення із процесуальними документами тощо)).

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» договір про надання правової допомоги – це домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення представництва на надання інших видів правової допомоги клієнту. Порядок його обчислення, зміни та умови повернення визначаються у договорі про надання правової допомоги. При встановленні розміру гонорару враховується складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час. (Стаття 30 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»)

Вирішуючи питання про відшкодування процесуальних витрат, понесених потерпілим на оплату допомоги його представника, суд першої інстанції виходив з того, що між потерпілим та адвокатом було укладено договір про надання правової допомоги. Керуючись принципами справедливості та верховенством права й виходячи з критерію реальності адвокатських витрат, розумності їхнього розміру, виходячи з обставин кримінальної справи, беручи до уваги фінансовий стан обвинуваченого, наявність на його утриманні неповнолітньої дитини, місцевий суд дійшов висновку, що розумним та справедливим розміром понесених потерпілим витрат на правову допомогу слід вважати витрати на суму 13 000 грн, які підлягають стягненню з обвинуваченого на користь потерпілого.

Надаючи оцінку доводам у касаційній скарзі про те, що згідно з протоколом узгодження характеру доручення і розміру винагороди сплата гонорару здійснюється на розрахунковий рахунок в Ощадбанку, але до позовної заяви долучені квитанції Приватбанку, а також те, що даних про сплату коштів адвокату або від його імені вказані квитанції не містять, та не надано доказів того, що цей рахунок належить адвокату, а вказану у позовній заяві частину суми потерпілий просить стягнути за роботу адвоката щодо оскарження бездіяльності органу досудового

розслідування, до чого потерпілий не має відношення, суд касаційної інстанції враховує нижченаведене. Відповідно до приписів ч. 7 ст. 364 КПК після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Згідно із журналом та аудіозаписом судового засідання в суді першої інстанції, адвокат скористався правом на репліку та повідомив, що за період розслідування його рахунок в Ощадбанку був змінений на рахунок у Приватбанку в 2017 році.

Разом з тим суд касаційної інстанції наголошує, що адвокат самостійно визначається зі стратегією захисту інтересів свого клієнта та алгоритмом дій для задоволення вимог останнього та найкращого його захисту. Крім того, відповідно до п. 1.4 договору № 23/05 про надання правової допомоги від 23.05.2016 адвокат як представник клієнта має право, зокрема, на оформлення проектів юридично значущих документів. Із матеріалів кримінального провадження убачається, що дії з оскарження бездіяльності органу досудового розслідування відповідають умовам договору про надання правової допомоги та були вчинені представником потерпілого у цьому провадженні.

Отже, рішення суду про стягнення із засудженого на користь потерпілого понесених ним процесуальних витрат на суму 13 000 грн у кримінальному провадженні ґрунтується на вимогах закону і є правильним, оскільки доказами підтверджується надання адвокатом правничих послуг у справі № 753/10028/18 саме на цю суму.

ККС вважає, що витрати на професійну правничу допомогу на вказану суму є співмірними зі складністю цієї справи, наданим адвокатом обсягом послуг у суді, починаючи з 2016 року, відповідають критерію реальності таких витрат, розумності їхнього розміру.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 05.08.2020 у справі № 753/10028/18 (провадження № 51-121км20) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906049>.

2. Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ст. 121 КПК)

У цьому провадженні захисник стверджував про неправильне вирішення судом питання про стягнення з обвинуваченої на користь потерпілої витрат, пов'язаних із її прибуттям до місця судового провадження.

Відповідно до ст. 124 КПК у разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати. Вичерпний перелік видів таких витрат міститься у ст. 118 КПК (зокрема, витрати на правову

допомогу, витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження та інші).

Апеляційний суд погодився з висновком місцевого суду про стягнення з обвинуваченої на користь потерпілої витрат, пов'язаних із її прибуттям до місця судового провадження. Обґрунтовуючи своє рішення в цій частині, суд апеляційної інстанції зазначив, що у зв'язку із введеним воєнним станом потерпіла проживає у ФРН, Німеччина, проте, оскільки виникла необхідність її участі в судовому засіданні, остання змушена була повернутись на територію України. З приводу посилань захисту про ненадання потерпілою доказів, які б підтверджували офіційний статус її перебування у Німеччині, то апеляційний суд погодився з поважністю причин перебування останньої у іншій країні, у зв'язку з тим, що в Україні тривають повномасштабні військові дії, а неоформлення нею офіційного статусу не є підставою для відмови у виконанні обов'язку щодо явки у судове засідання як потерпілої.

ККС вважає, що суд апеляційної інстанції належним чином вмотивував свої висновки.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 10.12.2024 у справі № 607/13419/22 (провадження № 51-1147км24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123734143>.

Потерпілий та його представники у заяві, адресованій касаційному суду, стверджували про необхідність відшкодування витрат, пов'язаних із прибуттям до місця судового провадження.

Частиною 4 ст. 121 КПК передбачено, що витрати, пов'язані із прибуттям до місця судового провадження представника, несе особа, яку він представляє.

Підставою для відшкодування витрат потерпілому в порядку ст. 122 КПК є судовий виклик. Учасників судового провадження про день та час розгляду справи в суді касаційної інстанції повідомляють. При цьому за змістом ч. 4 ст. 434 КПК, явка сторін або інших учасників кримінального провадження у судове засідання суду касаційної інстанції є не обов'язковою (за винятком випадків їх обов'язкової участі згідно з вимогами КПК або рішенням суду касаційної інстанції).

Отже, підстав для стягнення будь-яких витрат, ККС не вбачає.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 26.09.2018 у справі № 404/2584/15-к (провадження № 51-3652км18) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76886883>.

3. Витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ст. 122 КПК)

Прокурор просив ухвалу апеляційного суду змінити в частині рішення про стягнення з обвинуваченого процесуальних витрат, пов'язаних з проведенням експертиз, та стягнути їх за рахунок державного бюджету.

Відповідно до положень частин 1, 2 ст. 122 КПК витрати, пов'язані із залученням експерта, несе сторона кримінального провадження, яка його залучила, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Залучення стороною обвинувачення спеціалістів, експертів спеціалізованих державних установ, проведення експертизи (обстежень і досліджень) за дорученням слідчого судді або суду здійснюються за рахунок коштів, що за цільовим призначенням виділяються таким експертним установам із Державного бюджету України.

Згідно з ч. 2 ст. 124 КПК у разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта. За змістом наведеної норми КПК процесуальні витрати сторони обвинувачення на проведення експертиз у певному кримінальному провадженні здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України без окремого судового рішення, а їх покладення на обвинуваченого здійснюється лише у разі ухвалення обвинувального вироку за умови належного документального підтвердження.

Оскільки у цьому кримінальному провадженні апеляційний суд дійшов висновку про те, що воно підлягає закриттю, при цьому ініціатором проведення експертиз був орган досудового розслідування, тому відповідно до приписів статей 122, 124 КПК процесуальні витрати на проведення експертиз не можуть бути стягнуті з обвинуваченого, а повинні бути віднесені на рахунок держави.

Верховний Суд дійшов висновку, що ухвалу апеляційного суду належить змінити в частині вирішення питання про процесуальні витрати, пов'язані із залученням експерта.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 20.03.2025 у справі № 372/845/20 (провадження № 51-4157км24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126153444>.

Аналогічна правова позиція: постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 16.07.2025 у справі № 712/1678/18 (провадження № 51-391км25) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129015132>.

Сторона обвинувачення просила змінити вирок апеляційного суду в частині вирішення питання про стягнення процесуальних витрат та стягнути з засудженого процесуальні витрати на залучення експертів на користь

держави. Вказувала, що апеляційний суд, скасовуючи вирок місцевого суду та постановляючи новий вирок, в порушення вимог статей 124, 368, 370, 374 КПК не вирішив питання в частині процесуальних витрат, які підлягають стягненню з засудженого.

Частиною 2 ст. 124 КПК передбачено, що у разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта.

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, зокрема з обвинувального акту, у вказаному кримінальному провадженні були проведені експертизи. Таким чином загальні документально підтверджені витрати із залученням експертів у даному кримінальному провадженні складають 21 349, 72 грн.

Разом з тим суд апеляційної інстанції, скасовуючи виправдувальний вирок місцевого суду щодо особи, яким процесуальні витрати, відповідно до вимог ст. 124 КПК були віднесені на рахунок держави, та постановляючи обвинувальний вирок, яким визнав особу винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 127 КК, в порушення вимог статей 124, 368, 370, 374 КПК не стягнув з засудженого документально підтверджені витрати на залучення експертів, чим допустив істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, а тому оскаржуваний вирок відповідно до ч. 4 ст. 436 КПК підлягає зміні в частині вирішення питання щодо стягнення процесуальних витрат, а апеляційна скарга прокурора підлягає до задоволення.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 14.11.2024 у справі № 755/6856/17 (провадження № 51–6199км19) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123157523>.

III. РОЗПОДІЛ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

1. Розподіл процесуальних витрат у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження

1) Розподіл процесуальних витрат у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням її з потерпілим (ст. 46 КК)

Скаржник стверджував, що апеляційний суд неправомірно стягнув з нього процесуальні витрати, пов'язані з проведенням інженерно-екологічної експертизи, оскільки, на його думку, вони підлягають компенсації за рахунок коштів, які за цільовим призначенням виділяються експертній установі з Державного бюджету України. Вказував, що оскільки кримінальне провадження щодо нього було закрито у зв'язку з його примиренням

з потерпілим, а також докази у справі та її обставини не досліджувались, то відсутні підстави для сплати ним вказаних витрат.

Кримінальне провадження щодо особи закрито на підставі ст. 46 КК у зв'язку з примиренням з потерпілим, що є nereабілітуючою підставою. Nereабілітуючі підстави закриття кримінального провадження означають, що стосовно особи зібрано достатньо доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, однак у силу певних обставин кримінальне провадження щодо цієї особи виключається.

Зазначена підстава дозволяє суду в більш спрощеній формі завершити кримінальне провадження. У разі згоди особи на завершення кримінального провадження у зазначеній формі, без використання своїх прав на доведення своєї невинуватості у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення, всі процесуальні витрати, понесені органом досудового розслідування та пов'язані з розслідуванням кримінального провадження, повинна відшкодувати саме вона.

Отже, закриття кримінального провадження щодо особи на nereабілітуючих підставах і застосування до неї більш м'якої форми закінчення кримінального провадження, ніж обвинувальний вирок, не звільняє її від сплати процесуальних витрат, пов'язаних із проведенням інженерно-екологічної експертизи.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29.09.2021 у справі № 342/1560/20 (провадження № 51-2331км21) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/100109239>.

Аналогічна правова позиція: постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 01.02.2024 у справі № 930/497/23 (провадження № 51-4798км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116862991>.

Обвинувачений стверджував, що суди попередніх інстанцій неправомірно стягнули з нього процесуальні витрати, оскільки кримінальне провадження щодо нього було закрито у зв'язку з примиренням із потерпілим, а тому, на його думку, такі витрати підлягають компенсації за рахунок державних коштів.

Доводи обвинуваченого є необґрунтованими, оскільки закриття кримінального провадження щодо нього на nereабілітуючих підставах і застосування до нього більш м'якої форми закінчення кримінального провадження, ніж обвинувальний вирок, не звільняє його від сплати процесуальних витрат, пов'язаних із проведенням експертиз.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 07.10.2021 у справі № 584/800/20 (провадження № 51-1800км21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214747>.

2) Розподіл процесуальних витрат у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки (ст. 47 КК)

Потерпілий стверджував, що місцевий суд, з яким погодився суд апеляційної інстанції, неправомірно закрив кримінальне провадження на підставі ст. 47 КК, і передав обвинуваченого на поруки та безпідставно відмовив у задоволенні вимог про стягнення витрат на правничу допомогу.

Верховний Суд дійшов висновку, що місцевий суд належним чином не врахував, що витрати на правову допомогу належать до процесуальних витрат, питання про відшкодування яких вирішуються під час закриття кримінального провадження з підстав передачі особи на поруки трудового колективу (ст. 47 КК), як nereабілітуючої підстави, яка дозволяє суду в більш спрощеній формі завершити кримінальне провадження. У разі згоди особи на завершення кримінального провадження у зазначеній формі, без використання прав на доведення своєї невинуватості у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення, всі процесуальні витрати, понесені органом досудового розслідування та пов'язані з розслідуванням кримінального провадження, повинна відшкодувати саме вона.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10.04.2024 у справі № 577/5002/20 (провадження № 51-6871км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118393611>.

3) Розподіл процесуальних витрат у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК)

Сторона захисту стверджувала, що процесуальні витрати, пов'язані з проведенням експертиз у цьому провадженні, підлягають компенсації за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються експертній установі з Державного бюджету України.

Судом першої інстанції особу звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 364 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, а кримінальне провадження щодо неї закрито. Ініціатором проведення судових експертиз у цьому кримінальному провадженні був орган досудового розслідування, а сторона захисту не залучала жодних експертів, тому відповідно до приписів ч. 2 ст. 122, ст. 124 КПК витрати на проведення судово-економічної та судово-почеркознавчої експертиз не підлягають стягненню з обвинуваченого та покладаються на державу. Крім того, прокурор, погоджуючись з рішенням суду про закриття кримінального провадження щодо обвинуваченого у зв'язку із закінченням строків давності, не заявляв клопотання про компенсацію жодних процесуальних витрат.

Таким чином, ОП ККС ВС дійшла висновку про необхідність зміни рішень судів попередніх інстанцій в частині вирішення питання щодо процесуальних витрат, пов'язаних з проведенням експертиз. Витрати, понесені у вказаному кримінальному провадженні органом досудового

розслідування на проведення судово-економічної експертизи та судово-почеркознавчої експертизи, необхідно віднести на рахунок держави.

Висновок:

Якщо особа звільняється від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, то процесуальні витрати, понесені органом досудового розслідування та пов'язані зі здійсненням кримінального провадження, в тому числі й витрати на проведення експертизи, не стягуються з особи, кримінальне провадження щодо якої закрито на цій підставі, а відносяться на рахунок держави, окрім витрат, пов'язаних, зокрема, із залученням експерта стороною захисту.

Постанова ОП ККС ВС від 12.09.2022 у справі № 203/241/17 (провадження № 51-4251кмо21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315603>.

Сторона захисту стверджувала, що кримінальним процесуальним законом прямо не передбачено стягнення процесуальних витрат з особи, кримінальне провадження щодо якої закрито у зв'язку зі звільненням її від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК.

Колегія суддів, заперечуючи можливість стягнення процесуальних витрат з особи, звільненої від відповідальності, посилається на: 1) положення ст. 124 КПК, яка передбачає стягнення з обвинуваченого витрат лише у разі постановлення обвинувального вироку; 2) порушення презумпції невинуватості, передбаченої ст. 62 Конституції України та ст. 17 КПК, у разі стягнення витрат з особи, не визнаної винуватою у вчиненні злочину; 3) відсутність у особи, звільненої від кримінальної відповідальності, статусу обвинуваченої особи, що є необхідною умовою для стягнення витрат.

Презумпція невинуватості стосується лише кримінальної відповідальності особи і не поширюється на її цивільну відповідальність, яка не завжди пов'язана з винуватістю у вчиненні злочину. Отже, цивільна відповідальність, у тому числі, обов'язок компенсації процесуальних витрат, не порушує презумпцію невинуватості особи у вчиненні злочину, оскільки не свідчить про визнання її винуватою у вчиненні злочину або поводження з нею як з особою, винуватою у вчиненні злочину.

Рішення про стягнення витрат приймається одночасно з рішенням про звільнення її від кримінальної відповідальності. Таким чином, не можна сказати, що стягнення відбувається після того, як особа втратила статус обвинуваченої. Крім того, зміна статусу обвинуваченої особи на інший її статус не завжди перешкоджає стягненню з неї процесуальних витрат, наприклад, коли при залишенні в силі обвинувального вироку апеляційним судом обвинувачений стає засудженим. Аналогічно, зміна обвинуваченим

статусу в разі звільнення його від кримінальної відповідальності також не може бути перешкодою для стягнення витрат.

Висновок:

Якщо особа звільняється від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК, процесуальні витрати потерпілого можуть бути стягнені з такої особи в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 124 КПК.

Можливість стягнення процесуальних витрат має бути роз'яснена обвинуваченому при роз'ясненні йому права на звільнення від кримінальної відповідальності і права заперечувати проти закриття кримінального провадження відповідно до частин 2 та 3 ст. 285 КПК.

Постанова ОП ККС ВС від 02.12.2024 у справі № 686/1699/20 (провадження № 51-2680кмо21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123659145>.

Сторона захисту стверджувала про безпідставне стягнення з особи на користь держави процесуальних витрат за проведення експертизи.

Процесуальні витрати – це передбачені кримінальним процесуальним законом затрати, які виникають та пов'язані зі здійсненням кримінального провадження, понесені органами досудового розслідування, прокуратури і суду та іншими учасниками кримінального провадження.

У цьому провадженні суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, в ухвалі про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності та закриття кримінального провадження постановив стягнути з обвинуваченого на користь держави відшкодування витрат за проведення експертизи.

ККС вказав, що суди попередніх інстанцій дійшли неправильного висновку щодо розподілу процесуальних витрат. Беручи до уваги те, що суд першої інстанції звільнив особу від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 358 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, кримінальне провадження щодо неї закриття, при цьому ініціатором проведення експертизи був орган досудового розслідування, тому відповідно до приписів статей 122, 124 КПК витрати на проведення експертизи не підлягають стягненню з обвинуваченого, а їх необхідно віднести на рахунок держави.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 01.02.2023 у справі № 297/2444/21 (провадження № 51-3359км22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108822204>.

Захисник стверджував, що суд апеляційної інстанції, звільняючи особу від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК, безпідставно стягнув з неї витрати за проведення експертизи, оскільки кримінальним процесуальним

законом не передбачено стягнення процесуальних витрат з особи, кримінальне провадження стосовно якої закрито за п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК у зв'язку зі звільненням її від кримінальної відповідальності.

Наявність факту понесення органом досудового розслідування матеріальних витрат, пов'язаних зі здійсненням кримінального провадження, не може бути приводом для стягнення з особи, кримінальне провадження відносно якої закрито у зв'язку зі звільненням її від кримінальної відповідальності на підставі положень ст. 49 КК, таких витрат.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що ухвалою апеляційного суду особу звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 369-2 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, а кримінальне провадження – закрито. Стягнуто з особи витрати за проведення криміналістичної експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин.

При цьому в мотивувальній частині ухвали апеляційний суд зазначив про те, що закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку давності не звільняє особу від сплати процесуальних витрат у кримінальному провадженні, оскільки така підстава звільнення його від кримінальної відповідальності не є реабілітуючою.

ККС змінив рішення суду апеляційної інстанції в частині вирішення питання щодо стягнення з особи процесуальних витрат, оскільки витрати, понесені органом досудового розслідування на проведення експертизи, необхідно віднести на рахунок держави.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 22.08.2023 у справі № 450/1007/18 (провадження № 51-1559км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113122020>.

Сторона обвинувачення стверджувала, що суди попередніх інстанцій неправомірно поклали процесуальні витрати на осіб, кримінальне провадження щодо яких було закрито на підставі п. 5 ч. 1 ст. 49 КК.

Як убачається з матеріалів цього кримінального провадження, ініціатором проведення всіх судових експертиз був орган досудового розслідування, тобто витрати на залучення експертів були здійснені стороною обвинувачення. Отже, рішення місцевого суду, з яким погодився суд апеляційної інстанції про стягнення процесуальних витрат, понесених органом досудового розслідування, зі звільнених від кримінальної відповідальності осіб суперечить положенням ст. 124 КПК.

ККС вказав, що суди першої й апеляційної інстанцій помилково стягнули процесуальні витрати з осіб, щодо яких справу закрито.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 30.05.2024 у справі № 520/7930/13-к (провадження № 51-820км24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119493759>.

Прокурор просив змінити рішення судів попередніх інстанцій і віднести процесуальні витрати на проведення судово-балістичної експертизи на рахунок держави.

У цьому кримінальному провадженні судом першої інстанції особу звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 125 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, кримінальне провадження щодо неї закрито, при цьому ініціатором проведення судово-балістичної експертизи був орган досудового розслідування, тому відповідно до приписів ч. 2 ст. 122, ст. 124 КПК витрати покладаються на державу. Крім того, прокурор, погоджуючись з рішенням суду про закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності, не заявляв клопотання про компенсацію жодних процесуальних витрат.

ККС дійшов висновку про необхідність зміни рішень судів попередніх інстанцій в частині вирішення питання щодо процесуальних витрат за проведення експертизи, та вказав, що витрати, понесені у вказаному кримінальному провадженні органом досудового розслідування на проведення судово-балістичної експертизи, необхідно віднести на рахунок держави.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 15.06.2023 у справі № 369/6485/19 (провадження № 51-2031км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111677226>.

Сторона захисту висловила свою незгоду із рішеннями судів попередніх інстанцій про стягнення з її підзахисного витрат за проведення комісійної гірничотехнічної експертизи. Вказувала, що оскільки щодо її підзахисного не ухвалено обвинувального вироку, тому процесуальні витрати необхідно віднести на рахунок держави.

Верховний Суд зважає на те, що зазначена експертиза була призначена ухвалою місцевого суду, з якої видно, що питання про призначення вищевказаної експертизи порушила не тільки сторона захисту, але і сторона обвинувачення. Різниця полягала лише в кількості і змісті питань, які сторони вважали за необхідно поставити експерту.

Суд задовольнив клопотання сторони захисту у повному обсязі, а клопотання прокурора частково. При цьому перед експертом поставлені питання, про які просила, як сторона захисту так і сторона обвинувачення, за виключенням одного питання зі сторони обвинувачення, оскільки воно

вже було предметом експертного дослідження і необхідності повторного його дослідження прокурор не обґрунтував.

З огляду на викладене, Верховний Суд вважає, що оскільки особу звільнено від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 272 КК на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, кримінальне провадження щодо неї закрито, при цьому ініціатором проведення судової експертизи були як сторона захисту, так і сторона обвинувачення, то витрати на проведення комісійної гірничотехнічної експертизи не підлягають стягненню з особи, а їх необхідно віднести на рахунок держави.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 26.10.2022 у справі № 223/552/19 (провадження № 51-5843км21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107023963>.

Обвинувачений просив ухвалу апеляційного суду змінити та процесуальні витрати за проведення експертиз віднести на рахунок держави.

Оскільки особу було звільнено від кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених, ч. 2 ст. 28, ст. 340; ч. 1 ст. 366; ч. 2 ст. 28, ч. 3 ст. 371 КК, на підставі пунктів 2–4 ч. 1 ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, кримінальне провадження щодо неї закрито, а ініціатором проведення судових експертиз у цьому кримінальному провадженні був орган досудового розслідування, то відповідно до положень ч. 2 ст. 122, ст. 124 КПК витрати на проведення експертиз не підлягають стягненню з особи та покладаються на державу.

Верховний Суд дійшов висновку, що ухвалу апеляційного суду слід змінити в частині вирішення питання про процесуальні витрати на проведення експертиз.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 18.02.2025 у справі № 712/8174/23 (провадження № 51-2807км24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125435248>.

Представник потерпілого стверджував, що апеляційний суд не вирішив питання щодо процесуальних витрат, зокрема щодо стягнення з особи на користь потерпілого витрат на правову допомогу.

Якщо особа звільняється від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК, процесуальні витрати потерпілого можуть бути стягнені з такої особи в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 124 КПК.

Скасувавши вирок суду першої інстанції і заклавши кримінальне провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, суд апеляційної інстанції в ухвалі не вирішив питання

розподілу процесуальних витрат, про що, крім іншого, просив потерпілий у своїй апеляційній скарзі, тобто проігнорував одну із вимог апеляційної скарги, яка відповідно до приписів кримінального процесуального закону мала бути розглянута і вирішена цим судом, навіть у випадку звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, передбачених ст. 49 КК.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 04.06.2025 у справі № 596/520/22 (провадження № 51-237км25) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128309293>.

2. Розподіл процесуальних витрат у разі закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від підтримання обвинувачення

Прокурор просив змінити судові рішення в частині вирішення питання про стягнення процесуальних витрат та стягнути з особи, провадження щодо якої закрито у зв'язку з відмовою потерпілого від підтримання обвинувачення, на користь держави процесуальні витрати на залучення експертів. Вказував, що при закритті кримінального провадження судові витрати підлягають стягненню з обвинуваченої особи.

Місцевий суд заклав кримінальне провадження щодо особи у зв'язку з відмовою потерпілого від підтримання обвинувачення за ч. 1 ст. 129 КК, однак не вирішив питання щодо розподілу витрат, мотивувавши ухвалу тим, що обвинувальний вирок у кримінальному провадженні не ухвалювався, а тому підстави для стягнення з особи судових витрат відсутні. Апеляційний суд процесуальні витрати на залучення експерта поклав на державу.

Верховний Суд, залишаючи без зміни рішення судів попередніх інстанцій, вказав, що якщо потерпілий у справі приватного обвинувачення відмовився від обвинувачення, а суд заклав кримінальне провадження, що призвело до втрати особою статусу обвинуваченого, то всі процесуальні витрати, понесені органом досудового розслідування та пов'язані з розслідуванням кримінального провадження, покладаються на державу.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 09.11.2021 у справі № 149/83/21 (провадження № 51-4371км21) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/101029203>.

3. Розподіл процесуальних витрат у разі закриття кримінального провадження у зв'язку з втратою чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння

Засуджений просив скасувати вирок апеляційного суду у зв'язку з неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність. У своєму клопотанні (заяві) до суду касаційної інстанції засуджений повідомив, що він заперечує проти закриття кримінального провадження щодо нього касаційним судом у зв'язку з прийняттям КСУ Рішення, яким ст. 366-1 КК визнано неконституційною, просив розглянути його касаційну скаргу по суті, надавши відповіді на його доводи, та прийняти рішення відповідно до КПК, а також наполягав на його реабілітації.

У цьому кримінальному провадженні ККС констатував, що ст. 366-1 КК втратила чинність у зв'язку з визнанням її такою, що не відповідає Конституції України, на підставі Рішення КСУ від 27.10.2020 № 13-р/2020, а тому вирок апеляційного суду підлягає скасуванню, а кримінальне провадження закриттю з підстав, передбачених п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК.

Верховний Суд вказав, що слід вирішити питання про віднесення процесуальних витрат у кримінальному провадженні на рахунок держави.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що розмір процесуальних витрат, пов'язаних із проведенням судово-почеркознавчої експертизи від 15.03.2018 № 1/6-39, становить 2 145 грн.

Оскільки в цьому кримінальному провадженні суд дійшов висновку про те, що кримінальне провадження підлягає закриттю, процесуальні витрати не можуть бути стягнені із особи, щодо якої закрито провадження, а мають бути віднесені на рахунок держави.

Постанова Третньої судової палати ККС ВС від 01.03.2021 у справі № 266/3090/18 (провадження № 51-3281км19) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95278127>.

4. Розподіл процесуальних витрат у разі, коли у вчиненні кримінального правопорушення визнано винними декількох осіб

Захисник стверджував про неправильне вирішення питання щодо співмірності стягнення процесуальних витрат із засудженого, оскільки злочини вчинено двома особами.

Відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК у кримінальному провадженні підлягають доказуванню, зокрема, вид і розмір процесуальних витрат, а ч. 2 ст. 92 КПК покладає обов'язок доказування їх розміру на сторону, що їх подає.

У вирокі місцевого суду зазначено, що в матеріалах провадження відсутні підстави для стягнення витрат за проведення однієї з експертиз, оскільки

вартість цієї експертизи не підтверджено доказами про розмір витрат, а сторона обвинувачення не надала документів на підтвердження вартості цієї експертизи та не надала суду висновку експертизи.

За змістом положень ч. 2 ст. 124 та п. 13 ч. 1 ст. 368 КПК, коли у вчиненні злочину визнано винними декількох осіб, судові витрати підлягають стягненню у дольовій частці з кожного із засуджених. Як убачається з матеріалів цього провадження, злочини двома особами вчинені за попередньою змовою, поєднані спільним умислом, а отже понесені процесуальні витрати мали б бути розподілені між винними у дольових частках. Але, враховуючи, що один із засуджених помер, суд безпідставно ухвалив стягнути всі процесуальні витрати з другого засудженого, а тому, на думку ККС, необхідно зменшити суму процесуальних витрат, стягнутих із засудженого до 26 994,54 грн.

Постанова колегії суддів ККС ВС від 03.12.2019 у справі № 476/614/17 (провадження № 51-272км19) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86162585>.

5. Розподіл процесуальних витрат, пов'язаних з правовою допомогою

Засуджений стверджував, що суд першої інстанції безпідставно стягнув з нього на користь потерпілого витрати, пов'язані з правовою допомогою.

Правовою підставою відшкодування витрат на правову допомогу є договір, укладений між потерпілим та адвокатом-представником, а також документи, що свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги, оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження). Отже, для визначення розміру процесуальних витрат на правову допомогу, що підлягають відшкодуванню, крім договору про надання правової допомоги, особа має надати і оригінали документів, які підтверджують ці витрати, а також процесуально підтвердити надання правових послуг (складений процесуальний документ, вчинена процесуальна дія (участь у слідчих (розшукових) діях чи ознайомлення із процесуальними документами тощо)).

Відповідно до правового висновку, який міститься у додатковій постанові ВП ВС від 19.02.2020 у справі № 755/9215/15-ц (провадження № 14-382цс19), для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги. Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: складністю справи та виконаними

адвокатом роботами (наданими послугами); часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (наданих послуг); обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; ціною позову та (або) значенням справи для сторони, у тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи. При цьому обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, які підлягають розподілу між сторонами.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, між потерпілим і адвокатом було укладено договір про надання останнім правової допомоги. Упродовж досудового розслідування та судового розгляду цей адвокат здійснював представництво інтересів потерпілого. Під час судового розгляду потерпілий звернувся до суду із заявою про збільшення розміру позовних вимог та просив стягнути із засудженого на його користь витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги.

Суд першої інстанції, задовольняючи позовні вимоги потерпілого про стягнення із засудженого на його користь витрат на правову допомогу, не врахував того, що потерпілий не надав суду жодного документа, який би свідчив про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги, у зв'язку з чим необґрунтовано задовольнив заявлені позовні вимоги. Суд апеляційної інстанції не виправив помилки, допущеної судом першої інстанції.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 20.10.2020 у справі № 208/7801/15-к (провадження № 51-2752км20) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92458412>.

Прокурор стверджував, що витрати на правову допомогу та витрати на залучення потерпілою стороною експерта мають бути стягнуті з обвинуваченого, а не з цивільного відповідача.

Верховний Суд вказав, що потерпілим були понесені витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги представника потерпілого, та витрати на проведення експертизи, які є процесуальними витратами та підлягали стягненню з обвинуваченого. Натомість, суд першої інстанції постановив стягнути ці процесуальні витрати з цивільного відповідача, що не відповідає вимогам закону. На це порушення не звернув уваги суд апеляційної інстанції та його не виправив.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 16.01.2025 у справі № 526/2352/21 (провадження № 51-6094км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124689416>.

Представник цивільного відповідача стверджував, що місцевий суд, з яким погодився суд апеляційної інстанції, безпідставно стягнув зі страхової компанії

на користь потерпілої витрати, здійснені нею на правову допомогу, адже в разі ухвалення обвинувального вироку такі процесуальні витрати підлягають стягненню з обвинуваченого.

У цьому кримінальному провадженні апеляційний суд, перевіrivши доведеність процесуальних витрат потерпілої на правову допомогу, погодився з висновком місцевого суду про те, що такі витрати потерпілої становлять 20 000 грн, що підтверджено долученими до матеріалів справи договором та додатковою угодою про надання правової допомоги, укладеними з адвокатом, квитанцією про оплату його послуг, а також його фактичною участю в судовому провадженні, яка супроводжувалася поданням процесуальних документів в інтересах потерпілої, тим самим пересвідчившись, що заявлені витрати є співмірними зі складністю провадження, а наданий адвокатом обсяг послуг і витрачений час на надання таких послуг відповідають критерію реальності таких витрат.

Проте апеляційний суд, залишивши без зміни рішення місцевого суду про стягнення зазначених витрат відповідно до ч. 2 ст. 137 ЦПК в порядку розподілу між сторонами ПАТ «Страхова компанія» і обвинуваченим, не зважив на те, що ці положення суперечать ч. 1 ст. 124 КПК, якими передбачено, що такі витрати у разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого.

Отже, у цьому кримінальному провадженні суди неправильно розподілили процесуальні витрати, понесені потерпілою на правову допомогу, чим порушили вимоги кримінального процесуального закону, з огляду на що рішення про стягнення їх частини з цивільного відповідача у цьому конкретному випадку підлягає виключенню.

Відповідно до ч. 3 ст. 124 КПК якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не приймаючи рішення про новий судовий розгляд, змінить судове рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл процесуальних витрат. Отже, після внесення у судові рішення відповідних змін з метою усунення порушень вимог кримінального процесуального закону, процесуальні витрати потерпілої на правову допомогу слід стягнути із засудженого.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 02.11.2023 у справі № 686/28824/21 (провадження № 51-2059км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114796501>.

IV. ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗПОДІЛУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

Адвокат в інтересах потерпілого стверджував про необґрунтованість судових рішень, якими особу звільнено від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 49 КК, а кримінальне провадження закрито, в частині залишення без розгляду заяви потерпілого про стягнення витрат на правову

допомогу в зв'язку із тим, що вони обмежують право потерпілого на відшкодування витрат, які він поніс внаслідок захисту своїх прав у кримінальному провадженні.

Суд повинен вирішити питання про розподіл процесуальних витрат у будь-якому рішенні, яким завершується розгляд кримінального провадження по суті. Очевидно, що, звільняючи особу від кримінальної відповідальності, суд або суддя має вирішити питання про скасування чи зміну запобіжного заходу, речові докази, розподіл процесуальних витрат тощо. Таким чином, ВП ВС вказала, що це питання може бути вирішене й ухвалою суду.

Нормами КПК встановлено, що, ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити питання про розподіл процесуальних витрат (п. 13 ч. 1 ст. 368, ч. 4 ст. 374 КПК). Оскільки ст. 126 КПК визначено, що означене питання може бути вирішено й ухвалою суду, то у випадку заявлення учасниками кримінального провадження клопотання про компенсацію процесуальних витрат суд, ухвалюючи остаточне рішення за результатами розгляду кримінального провадження (вирок або ухвалу), вирішує питання щодо розподілу процесуальних витрат.

Висновок:

КПК не обмежує процесуальну форму вирішення питання щодо розподілу процесуальних витрат, у тому числі витрат на правову допомогу, виключно обвинувальним вирок.

Суд повинен вирішити питання про розподіл процесуальних витрат у будь-якому рішенні, яким завершується розгляд кримінального провадження по суті, у тому числі й в ухвалі про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності.

Невирішення питання про розподіл процесуальних витрат не може бути єдиною підставою для скасування прийнятих судами першої та апеляційної інстанцій судових рішень, оскільки не є істотним порушенням вимог КПК та не впливає на вирішення питання кримінально-правової кваліфікації, доведеності винуватості і призначення покарання.

Вирішення питання про розподіл процесуальних витрат полягає у висновку суду про стягнення або відмову у стягненні певної грошової суми, яка є процесуальними витратами у розумінні КПК. Залишення клопотання учасника провадження про розподіл процесуальних витрат без розгляду не є вирішенням судом питання про розподіл процесуальних витрат. Це питання може вирішити відповідно до положень ч. 5 ст. 534 КПК суд, який ухвалив рішення без вирішення питання про розподіл процесуальних витрат.

Постанова ВП ВС від 17.06.2020 у справі № 598/1781/17 (провадження № 13-47кц20) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

Скаржник стверджував про незгоду з ухвалою апеляційного суду в частині стягнення з нього на користь представника потерпілого витрат на правову допомогу.

Відповідно до ч. 1 ст. 126 КПК питання щодо процесуальних витрат суд вирішує у вироку суду або ухвалою.

Питання про розподіл процесуальних витрат за результатами судового розгляду у кримінальному провадженні вирішується, у тій справі, в якій вони були понесені, за правилами КПК. Якщо ж це питання суд не вирішив, сторона кримінального провадження має можливість оскаржити в цій частині ухвалене у справі судове рішення в апеляційному та касаційному порядку. А тому такі витрати не можуть бути стягнуті з обвинуваченого за позовом, поданим за правилами цивільного судочинства.

Крім цього, КПК не обмежує процесуальну форму вирішення питання щодо розподілу процесуальних витрат, у тому числі витрат на правову допомогу, виключно обвинувальним вироком.

У цьому кримінальному провадженні особа у суді першої інстанції погоджувалася на закриття кримінального провадження на підставі ст. 49 КК. Наразі касатор лише посиляється на відсутність підстав для задоволення вимог потерпілого про відшкодування йому процесуальних витрат. Разом з тим, розмір та обґрунтування таких витрат не оспорує.

Водночас цивільна відповідальність, у тому числі, обов'язок компенсації процесуальних витрат, не порушує презумпцію невинуватості особи у вчиненні злочину, оскільки не свідчить про визнання її винуватою у вчиненні злочину або поводження з нею як з особою, винуватою у вчиненні злочину. Тож доводи касаційної скарги в цій частині є безпідставними.

За результатом апеляційного розгляду суд апеляційної інстанції зазначив, що місцевий суд, приймаючи рішення про закриття кримінального провадження, не вирішив питання про стягнення витрат на правову допомогу за представництво інтересів потерпілого його представнику – адвокату. На підставі цього апеляційний суд дійшов висновку про зміну ухвали суду першої інстанції та про стягнення з обвинуваченого на користь потерпілого понесених ним та документально підтверджених витрат на правову допомогу.

Враховуючи наведене, ККС вказав, що ухвала апеляційного суду є законною й обґрунтованою, належним чином вмотивованою, тому доводи касаційної скарги в цій частині є неприйнятними.

Постанова колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 18.12.2024 у справі № 607/14298/20 (провадження № 51-3578км23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123949313>.

Огляд судової практики Верховного Суду щодо процесуальних витрат (актуальна практика) / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду д. ю. н. Антонюк Н. О. Київ, 2025. – 30 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua